

УДК 94(100=161.2)"1973":[930.253:070]
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.01.192>

ДРУГИЙ СВІТОВИЙ КОНГРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ: ПІДГОТОВКА, ПРОВЕДЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

Анна ВАХНЯНИН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3111-6183>

аспірантка,

кафедра нової і новітньої історії зарубіжних країн,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна,
e-mail: anya.vahnyanyn@gmail.com

Українська діаспора здавна була політично-, соціально- та культурно активною, але релігійні та політичні розбіжності перешкоджали українству виступати єдиним фронтом для захисту власних інтересів. Проведення Першого Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ) у 1967 р. заклало підвалини для об'єднання всього українського народу в рамках єдиної інституції, а скликання Другого СКВУ зміцнило їх. Тому метою наукової розвідки є висвітлити перебіг підготовки та проведення Другого СКВУ, виокремити ключові зміни до програмних документів та регламентації діяльності керівних органів та визначити роль скликання Другого СКВУ для консолідаційних процесів української діаспори.

Джерельну базу наукової розвідки склали документи Центрального державного архіву зарубіжної україніки, збірки опублікованих документів Першого та Другого СКВУ та газета «Свобода». Особливу увагу зосереджено на критичних заувагах активних учасників до функціонування керівних органів СКВУ першої каденції та спроб їх вирішення під час Конгресу. Також висвітлено реакцію на проведення Другого СКВУ на сторінках радянської преси.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, багатофакторності, теоретичному аналізі, систематизації і узагальненні.

Ключові слова: українська діаспора, Світовий Конгрес Вільних Українців, консолідація, Микола Плав'юк, пленарна сесія, Статут.

Anna VAKHNIANYN

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3111-6183>

Graduate Student,

Ivan Franko National University of Lviv,
The Chair of Modern and Contemporary History
of Foreign Countries,
1, University street, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: anya.vahnyanyn@gmail.com

SECOND WORLD CONGRESS FREE UKRAINIANS: PREPARATION, CONDUCT AND SIGNIFICANCE

Introduction. The First World Congress of the Free Ukrainians was held in 1967. Its important achievement was the establishment of the sole coordination and representative institution of the entire Ukrainian nation outside the USSR, which operated on permanent basis. According to the Statute of the World Congress of the Free Ukrainians, the Congress, as the highest legislative body, was to be held every six years in order to elect the new leaders and solve current problems.

Problem Statement. The time of office of the Congress Secretariat was due to come to its end in 1973, so the Second Congress was scheduled for November of the same year.

Purpose. Our article aims to trace the ways the Second World Congress of Free Ukrainians, was prepared for and convened, analyze the key decisions of the Congress and determine its role in the consolidation of the Ukrainian diaspora.

Methods. The principles of historicism, multifactoriality, theoretical analysis, generalization, and comparison lay ground for our study.

Results. The Second World Congress of the Free Ukrainians, which we may call «a true celebration of the Ukrainian identity», united our compatriots from all over the world to create a shared strategy for the development of the Ukrainian cause (*українська справа*). The Congress also confirmed that congresses for the consolidation of the Ukrainian nation and the activity of the hierarchical superstructure representing all the Ukrainians from abroad is a worthwhile idea.

Conclusion. The topics covered during the plenary sessions may roughly be subdivided into the following ones: 1) the organizational aspects of the structural parts of the World Congress of the Free Ukrainians; 2) the preservation of identity in the Ukrainian diaspora; 3) the situation in the USSR. We find that the most outstanding achievement of the Congress was adjusting its Statute to bring efficacy into the work of the Congress leaders as well as to create the strategy for saving the Ukrainian identity. The US and Canada politicians welcomed the ideas approved at the Second World Congress of the Free Ukrainians, while the Soviet Union responded to it negatively.

Keywords: Ukrainian diaspora, World Congress of Free Ukrainians, consolidation, Mykola Plaviuk, plenary session, Statute.

Вступ. У листопаді 1967 р. відбувся Перший Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ), участь в якому взяло 1003 делегати з 17 країн світу [1, с. 392]. Важливим здобутком цього заходу було створення єдиної постійно діяльної координаційної та репрезентаційної інституції всього українського народу за межами СРСР. Відповідно до статуту СКВУ Конгрес, як найвищий законодавчий орган, скликали кожних шість років для обрання нового керівного складу та вирішення актуальних проблем. У 1973 р. закінчувалася каденція першого Секретаріату СКВУ, тому проведення Другого Конгресу запланували на листопад того ж року. Ця подія мала вагоме значення, адже утверджувала традицію проведення масштабних з'їздів для вирішення актуальних проблем українського народу, продовжувала консолідаційні процеси в діаспорі, а делегування на Конгрес представників з практично усіх країн розселення українців перетворювало СКВУ в авторитетний представницький орган українців у вільному світі.

Як зазначив генеральний секретар СКВУ у 1967—1969 рр. Микола Плав'юк напередодні Другого СКВУ, «...теперішній уряд УРСР ані не є виразником стремлень і потреб українського народу, ані не дбає про широку українську діаспору поза межами України. Він є повністю зняряддям центрального уряду СРСР...» [2]. Це підкреслює значимість скликання Другого Конгресу, адже на ньому планували напрацювати стратегію роботи керівних органів СКВУ на найближчу каденцію.

Метою пропонованої статті є простежити перебіг підготовки та проведення Другого СКВУ, проаналізувати значення ключових рішень, ухвалених на Конгресі, та визначити роль цієї інституції для консолідації української діаспори. Представлена у статті проблема не була об'єктом окремого дослідження в сучасній історіографії, від чого обрана тема є актуальною. Джерельну базу наукової розвідки склали документи Центрального державного архіву зарубіжної україніки, збірки опублікованих документів Першого та Другого СКВУ та газета «Свобода». Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму й багатофакторності, теоретичному аналізі, систематизації та узагальненні.

Основна частина. Відповідно до статуту СКВУ, ухваленого на Першому Конгресі 1967 р., його ке-

рівними органами визначили — Секретаріат, Контрольну комісію та Конгрес. Проведення останнього запланували на листопад 1973 р., а для його легітимності до участі обов'язково залучали всіх членів СКВУ, а саме Українські Центральні Репрезентації, Українські Крайові Організації та їхні міжкrajові надбудови [3, с. 192]. Зважаючи на це, процес підготовки Конгресу був доволі клопіткою справою. Її доручили Підготовчому Комітету, поділеному на Організаційну та Підготовчу Комісії.

Резюмуючи діяльність СКВУ у 1967—1973 рр., М. Плав'юк виокремив ключові перешкоди, які необхідно усунути: ротаційність осередку Президії Секретаріату та відсутність фахівців для щоденної діяльності, фінансова залежність СКВУ від КУК та УККА, поліпшення відносин між українськими церквами та їхньої комунікації зі СКВУ, конкретизація сфери діяльності СКВУ [2]. Він пропонував створити єдиний осередок Президії СКВУ на цілу каденцію та розбудувати мережу бюро, які відатимуть тими чи іншими аспектами діяльності з огляду на їхнє розташування; сформувати бюджет СКВУ пожертвами українського народу, тим самим унезалежнивши організацію; узгодити представництво духовенства та політичних лідерів в Президії Секретаріату [2].

Своє бачення необхідних змін виклав і ексекутивний Секретаріату СКВУ у 1969—1971 рр. Михайло Сосновський. На його думку, у статуті СКВУ нечітко окреслена роль, завдання та повноваження цієї організації, через це існувало два підходи до діяльності СКВУ. Частина членів організації вбачали СКВУ як український «уряд в діаспорі», інші ж зводили його роль «до «деклярацій» в таких чи інших справах, мовляв, ідеться про «координацію» діяльності, що її фактично проводять громадські організації в різних країнах» [4]. М. Сосновський пропонував передати до сфери повноважень СКВУ контакти з міжнародними організаціями, підтримку розвитку культурного та наукового-освітнього життя. Також він рекомендував налагодити функціонування інформаційної служби організації, а саме видавати бюлетень трьома мовами (англійською, французькою та іспанською) та надавати українським медіа інформацію про діяльність Секретаріату [5]. Як і М. Плав'юк, Сосновський вважав, що бюджет Секретаріату варто формувати пожертва-

ми українського народу, та критикував ротаційність Президії та Секретаріату. Окрім того, він наполягав на необхідності обрання до керівних органів СКВУ представників молодшого покоління та кращій репрезентації представників різних груп українського народу [4].

Від імені українських комбатантів зауваги до роботи СКВУ висловив науковець та публіцист Василь Верига. На його думку комплектування керівних органів СКВУ за принципом «почестей» і партійної приналежності та їхня ротаційність знижували ефективність цієї інституції. Для її підвищення Верига пропонував включати до Президії лише тих активістів, які мали відповідний професійний досвід організації суспільно-політичного життя, та розширювати кількість представників молоді в СКВУ, аби «*він не був організацією емігрантів, але громадян вільного світу*» [6, с. 157].

Можемо спостерігати, що напередодні Другого Конгресу СКВУ українське суспільство підтримувало ідею функціонування цієї інституції, але прагнуло внести корективи для її ефективнішої роботи. Назагал змін вимагали у формуванні та розташуванні керівних органів СКВУ, його бюджеті та інформаційній діяльності.

14—15 квітня 1973 р. у Торонто проходили наради Підготовчого Комітету, на яких були присутні голова о. В. Кушнір та його заступник Йосип Лисогір, секретарі — Ігнат Білинський та Микола Плав'юк, а також Петро Кондра, Іван Іванчук [7, арк. 2]. Після прийняття порядку денного М. Плав'юк, як голова Організаційної Комісії, представив результати її діяльності. Комісія функціонувала з березня 1973 р. у складі: М. Плав'юк — голова, Євген Мастикаш — секретар, Осип Бойко — фінансові справи, Юрій Карманін — зовнішні зв'язки, Богдан Стебельський — мистецькі заходи, Юліан Пелех — поправки до статуту, о. Тимофій Міненко — церковно-релігійні справи, Василь Солонинка — контакти з пресою, Петро Микуляк — організація бенкету та каварейків [8, с. 11].

Серед здобутків фінансової підкомісії — пропозиція проекту бюджету для проведення Другого Конгресу в сумі 100000\$, з яких 45% припадало на українців США, 30% — Канади, 25% — інших країн. Для отримання необхідних коштів мали намір провести збір спершу серед бізнесменів та фінансо-

вих установ, а з вересня загальну акцію в діаспорі [7, арк. 2]. Частину коштів хотіли виручити продажем квитків делегатам та гостям Конгресу. Окрім того, запланували створити контрольну комісію, якій доручили подати звіт Пленарній Сесії Секретаріату перед початком Конгресу [7, арк. 2].

В свою чергу підкомісія зовнішніх справ звітувала про налагодження контактів з мерією Торонто та провінційним урядом, аби заручитися їхньою політичною та фінансовою підтримкою. Також М. Плав'юк представив план програми проведення Другого Конгресу та список праць, рекомендованих до друку, а саме, книгу зі звітами та фото членів Секретаріату, програму Конгресу з оголошеннями, брошуру у справі переслідувань українських патріотів в Україні. Окрім того, підкомісія статутових справ розіслала перший проект попередньо запропонованих поправок до Статуту усім членам СКВУ для ознайомлення [7, арк. 4]. Усі, озвучені Плав'юком, пропозиції схвалили.

Від імені Програмової Комісії звітував її голова І. Білинський. До її завдань належало виготовлення програмових матеріалів Конгресу. Серед здобутків діяльності Комісії — призначення відповідальних за підготовку доповідей та термін презентації текстів на червень 1973 р., після чого їх розішлють членам СКВУ для погодження. На думку членів Комісії: «... як доповіді так і Звернення повинні розглядати актуальні проблеми українського збірного життя в Україні і на еміграції та давати конкретні проєкції розв'язки цих проблем, а не носити лише характер історично-декларативний» [7, арк. 5]. Усі пропозиції Білинського також прийняли.

Окрім того, на нарадах постановили, що члени комісії інформуватимуть одна одну про поточні справи; контактування з українцями із віддалених країн щодо їхньої участі в Конгресі включили до обов'язків Президії Секретаріату, яка повідомлятиме про стан переговорів Підготовчий Комітет; доручили Й. Лисогорові та І. Білинському провести перемовини з митрополитом Мстиславом та з'ясувати про участь православних церков у Конгресі. Наступне засідання Підготовчого Комітету призначили на кінець червня [7, арк. 6].

Чергові наради Підготовчого Комітету відбулися з невеликим відхиленням від запланованої дати, а саме 7 та 8 липня 1973 р. Участь у них взяла о. В. Кушнір,

Й. Лисогір, І. Білинський, М. Плав'юк, П. Кондра, І. Іванчук, Богдан Гнатюк і сенатор Павло Юзик. Як і попереднього разу за діяльність Організаційної та Програмової Комісії звітували М. Плав'юк та І. Білинський. Члени Програмової Комісії представили в належні терміни проекти програмових матеріалів і визначили тематику, керівників та доповідачів студійних семінарів Другого Конгресу СКВУ [9].

У звіті Організаційної Комісії йшлося про те, що міський уряд Торонто, уряд провінції Онтаріо і Федеральний Уряд Канади офіційно вітатимуть делегатів Конгресу, а прем'єр-міністра Канади П'єра Трюдо пропонували як головного промовця під час Конгресового Бенкету. Також до участі в національній маніфестації, запланованій на 4 листопада 1973 р., запросили Кардинала Йосифа Сліпого, Владик УКЦ, Владик УПЦеркви, представників Протестантських церков та українського політичного життя. Головним доповідачем на маніфестації визначили голову Міжнародної Комісії Оборони Прав Людини Джона Діфенбейкера [9]. Окрім того представили учасників мистецької частини маніфестації. Варто зауважити, що збільшився і склад учасників Організаційної Комісії, зокрема доєдналися Андрій Бандера та Омелян Тарнавський. Отож, як бачимо, Підготовчий Комітет успішно втілює у життя більшість постанов, прийнятих на першій нараді.

Наступне засідання Підготовчого Комітету пройшло 28 та 29 серпня 1973 р., його учасниками були о. В. Кушнір Й. Лисогір, І. Білинський, М. Плав'юк, П. Кондра, І. Іванчук, Б. Гнатюк, М. Стахів, митрополит М. Германюк. Знову голова Програмової Комісії І. Білинський та голова Організаційної Комісії М. Плав'юк прозвітували за пророблену роботу. Учасники наради представили програму перебігу Другого Конгресу СКВУ [8, с. 9—10] та розглянули фінансовий звіт щодо наявних грошей для його проведення. На той момент зібрали лише 25% від запланованої суми, тому представники централі КУК та УККА повідомили про проведення нової акції для збору коштів [8, с. 11]. Також Підготовчий Комітет розглянув проект УГП Церкви Канади про створення Ради Українських Християнських Церков та уклав план заходів для сприяння реалізації цієї ідеї. Учасники врахували думку громадськості, висловлену напередодні у пресі, та постановили, що Другий Конгрес СКВУ має обрати

президію Секретаріату на повну каденцію з єдиним осередком [8, с. 11].

Членів Підготовчого Комітету критикували за недостатнє висвітлення процесу підготовки до Другого СКВУ та популяризації самого заходу. Активний учасник українського суспільно-політичного життя в діаспорі професор Петро Стерчо у вересні 1973 р. практично напередодні відкриття конгресу зауважував: «*варто було б зазнайомити широкі кола активніших діячів різних українських організацій на всіх континентах світу бодай у загальних рисах з основними положеннями, що ляжуть в основу праць самого Другого СКВУ. Інакше делегати, які прийдуть з різних країн світу, не матимуть змоги серйозно застановитися над постановами, що їм будуть предложені до затвердження*» [10]. Якщо порівняти із підготовку до скликання Першого та Другого СКВУ, то перша, звісно, була краще розрекламованою. Припускаємо, що у випадку другої застосували принцип «*не словом, а ділом*», адже приготування до Другого СКВУ завершилися в значно коротший термін, ніж до Першого. Припускаємо, стаття Стерчо справила ефект, адже одразу після її виходу на сторінках газети «Свободи» з'явилися публікації М. Плав'юка про підготовку та значення Другого СКВУ, роздуми активних учасників суспільно-політичного життя про цю подію, заклики до збору коштів.

29 вересня 1973 р. Підготовчий Комітет завершив планування Конгресу [11]. Другий Конгрес СКВУ мав проходити 1—4 листопада 1973 р. в готелі «Фор Сізон—Шератон» у Торонто. Дату початку Конгресу приурочили до 55-ї річниці Листопадового зриву. Напередодні Другого СКВУ 30 та 31 жовтня 1973 р. у Торонто пройшла сьома пленарна сесія Секретаріату СКВУ, яку відкрив голова СКВУ останньої каденції Ангін Мельник. Також участь взяли члени Секретаріату та голови Рад і Комісій СКВУ з Європи, Австралії, Аргентини, США та Канади. На початку нарад розглянули подання про членство в СКВУ Асоціації Українців Америки, УІС «Смолооскип», Українського Олімпійського Товариства та Бібліотеки ім. Симона Петлюри та постановили надати їм право активної участі в Другому Конгресі, а остаточно вирішення цього питання передавати новобраному Секретаріату. Згодом заслухали звіти членів Президії Секретаріату [12].

Члени Секретаріату ініціювали 31 жовтня 1973 р. проведення «Українського вечора» у парламенті Канади під проводом сенатора Павла Юзика. Серед численних гостей варто виокремити чільних канадських політиків — міністра закордонних справ Мітчела Шарпа, міністра справедливості Отто Ланга, міністра зі справ багатокультурності Станлея Гайдаша, міністра справ споживачів і корпорацій Герба Грека, спікера Палати Громад Лусіяна Лямору і спікерку Сенату М'юріел МекКвін Фергусон, лідера Прогресивно-консервативної партії і офіційної опозиції в Парламенті Роберта Стенфілда та лідера Нової демократичної партії Девіда Люїса, особистого представника прем'єр-міністра П'єра Трюдо Мартіна О'Коннела, а також 51 посла і 15 сенаторів. З позаканадського політичного світу прибули — представниця американського консула в Оттаві Надія Ошей, німецький амбасадор Рупрехт фон Келлер та представник британського Високого комісара Малколм Каррутерс [8, с. 405—407]. Іноземні чиновники підкреслили вагомий внесок українців у розвиток Канади та підтримали консолідацію зарубіжних українців та скликання Другого СКВУ. Як бачимо, члени СКВУ зуміли заручитися підтримкою міжнародної спільноти для розвитку української справи.

Як і було заплановано, 1 листопада 1973 р. парадом Українських Молодечих Організацій Торонта та внесенням прапорів у залу під супровід хорів «Боян» та «Калина» розпочався Другий СКВУ. Конгрес відкрив Антін Мельник проханням до митрополита Мстислава провести молитву, після якої проголосили про об'єднання Українських Православних Церков у вільному світі [7, арк. 82]. По закінченню урочистої частини прийняли програму Конгресу та обрали Президію в складі: голова — Ярослав Білак; заступники — Мирослава Підгірна (СУМ), Христина Болюбаш (Пласт), Тетяна Вовк (ОДУМ), Ярослав Лозовчук (СУМК); почесні члени та водночас заступники — Микола Цюрак (СУОА), Петро Кондра (КУК), Йосип Лисогір (УККА), Микола Гец (УБКК), Степан Мудрик (КОУГЦУ), Василь Косюк (УЦР), Стефанія Савчук (СФУЖО) [7, арк. 82]. Опісля представники найбільших організацій-учасників СКВУ та українських церков виступили із вітаннями.

Всі наступні заходи першого дня Конгресу пройшли згідно з програмою. Конгрес успішно обрав

та представив шість Комісій: Верифікаційну (відповідала за перевірку мандатів делегатів), Статутову (представляла проєкт змін до Статуту та правильник нарад), Фінансово-бюджетну, Резолюційну (підготовка резолюцій різних заходів в рамках СКВУ), Пресово-інформаційну та Номінаційну (представляла на схвалення склад Секретаріату і Контрольної Комісії СКВУ). На сесії свої звіти виголосили голови СКВУ останніх шести років — В. Кушнір, Й. Лисогір, А. Мельник, а також голови Контрольної, Програмової та Організаційної Комісії [7, арк. 84]. Після короткої дискусії першу пленарну сесію вирішили закрити, а прийняття правильника нарад та схвалення абсолюторії відкласти на наступний день.

Вранці 2 листопада 1973 р. розпочала роботу II-га пленарна сесія Конгресу, яка мала студійно-семінарський характер. Її відкрив професор Іван Вовчук доповіддю на тему: «Положення в Україні і завдання української національної спільноти у вільному світі». Промовець стверджував, що УРСР — це квазідержавна з де-юре збереженими атрибутами суверенності, а якій насправді ж під гаслами «дружби народів» та «інтернаціоналізму» нищать українську націю. Русифікація посилювалася через святкування 50-річчя створення СРСР, зокрема радянські історики в своїх публікаціях доводили: «...Русь була спільною землею та русского народу» [8, с. 159]. При тому йшла активна боротьба із тими, хто не погоджувався із офіційною радянською доктриною. «Серед завдань української спільноти я б наголосив кінчену потребу плекати, розвивати і формувати децю занедбану в нас громадську думку...» — пропонував професор Вовчук, аби активна громада стала рушійною силою українського народу [8, с. 175]. Цією доповіддю було окреслено загальну тематику сесії, а розглянуті на семінарах проблеми деталізували її окремі аспекти.

Теми студійних семінарів II-ї пленарної сесії були такими:

1. «Оборона прав людини в Україні на форумах міжнародних організацій» (доповідач — сенатор Павло Юзик, керівник семінару — Денис Квітковський). Доповідачем було представлено діяльність Комісії Прав Людини при Секретаріаті СКВУ та запропоновано шукати методи, аби залучити в її лави якомога більшу кількість активістів та коштів

для проведення акцій і звернень до міжнародних організацій [8, с. 196].

2. «Аналіз руху спротиву в Україні» (доповідач — Петро Потічний, керівник семінару — Осип Зінкевич). Під час семінару дійшли висновку, що протестний рух в Україні є дуже строкатим та охоплює всі прошарки суспільства. Окрім того, наголосили, що українці стоять на обороні прав і національних меншин, а саме євреїв та кримських татар, та несуть перед ними відповідальність [8, с. 202].

3. «Церковно-релігійні проблеми України» (доповідач — Богдан Боцюрків, керівник семінару — Іван Базарко). Спершу було представлено особливості релігійної кон'юнктури на українських землях, а згодом озвучено пропозицію створити спеціальну Комісію, яка б діяла на захист вірян та священослужителів в УРСР [8, с. 211].

4. «Роль молодого покоління в русі спротиву в Україні і його вплив на українську молодь у вільному світі» (доповідач — Константин Савчук, керівник семінару — Василь Янішевський).

5. «Русифікація університетів і вищих навчальних установ України» (доповідач — Микола Богатюк, керівник семінару — Аркадій Жуковський). Учасників проінформували про засилля російської мови в українській освіті та науці, збільшення кількості іноземців в українських вишах та цькування національно свідомих студентів [7, арк. 114].

6. «Колоніальний визиск України Москвою» (доповідач — Зенон Мельник, керівник семінару — Петро Стерчо). У процесі студій дійшли висновку, що Україна — колонія Москви, адже доходи з нашої території спрямовували не на потреби республіки, а українську інтелектуальну еліту скеровували працювати за її межі [7, арк. 114].

Як бачимо, зарубіжні українці були добре обізнані із ситуацією на Батьківщині, незважаючи на зусилля радянської пропаганди, співпереживали своїм поневоленим співвітчизникам та шукали різні способи, аби показати світові справжнє лице радянської влади та допомогти рідному народу.

Того ж дня пополудні почала свою роботу III-тя пленарна сесія, на якій заслухали звіти керівників семінарів та постановили всі доповіді видати окремою брошурою. Заступник голови Контрольної Комісії Михайло Марунчак повідомив про успішні результати ревізії діловодства та фінансів Секретарі-

ату СКВУ. Після чого учасники ухвалили виділити абсолюторію [13]. Натомість дискусії викликало питання розширення кількості представників молоді та студентства у комісіях та керівних органах СКВУ, яке залишилося нерозв'язаним [7, арк. 114]. Нагадуємо, напередодні Конгресу цю вимогу озвучили ряд активістів на сторінках української преси. З огляду на це, дивує категоричність певних делегатів у цьому питанні. На нашу думку, активне залучення тогочасної молоді до роботи СКВУ забезпечило б спадковість поколінь в українській діаспорі Також голова Програмової комісії І. Білинський представив проекти меморандумів «Звернення II Конгресу СКВУ до українського народу на Рідних Землях» і «Звернення II Конгресу СКВУ до українців у вільному світі», які Конгрес одногослосно прийняв [7, арк. 114].

IV-ту пленарну сесію третього листопада відкрив адвокат Петро Саварин доповіддю на тему «Методи збереження української національної субстанції і розвиток культурно-суспільного життя українців у країнах їхнього нового поселення». «Народнація — це в першу чергу люди, далі — історія, минуле, яке нерозривно в'яже і врешті територія, земля. Нам, позам межами України, бракує одного складника — території, та на щастя він не головний», — стверджував промовець, ставлячи у приклад євреїв, які віками жили за межами рідного краю [8, с. 178]. Водночас П. Саварин відзначив важливу роль СКВУ та інших центральних організацій (УККА, КУК, СУБ), які консолідували наш народ та підтримував розвиток ключових атрибутів нашої окремішності — мови і культури [8, с. 184]. Промовець виокремив і завдання СКВУ: репрезентація інтересів українського народу в міжнародних організаціях та перед урядами інших країн, створення мережі медіаресурсів для інформування про українські справи, координування діяльності різних українських товариств [8, с. 186].

Її доповнили семінари на такі теми:

1. «Проблема збереження української мови в молодого покоління» (доповідач — Данило Струк, керівник семінару — Едвард Жарський). Д. Струк констатував складність пошуку аргументів для переконання української молоді в діаспорі опанувати рідну мову. Велика роль у виборі мови спілкування належить родині, в свою чергу СКВУ повинен проводити виховні семінари, друкувати підручники для

допомоги батькам. Учасники семінару постановили сприяти розвитку українського дошкільного виховання як важливого інструменту успішного національного виховання [8, с. 230].

2. «Учительський доріст і методика навчання української мови» (доповідач — Рома Франко, керівник семінару — Юрій Кульчицький). Присутні делегати визначили відповідальними Шкільну Світову Раду та Світове Об'єднання Українських Педагогів в рамках Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради (СКВОР) за розвиток українського шкільництва. Роль СКВО ж полягала у зверненнях до державних урядів країн компактного проживання українців з метою запровадження української мови у школах та отриманні фінансування для української освіти [8, с. 186].

3. «Проблеми розвитку культурного життя української спільноти» (доповідач — Богдан Стебельський, керівник семінару — Микола Степаненко). Для активізації та координування культурно-мистецького життя при Секретаріаті СКВО діяла Рада для справ культури, якій, на думку доповідача, для більш ефективної роботи якої бракувало Крайових Рад у країнах розселення українців. Також Б. Стебельський закликав плекати всі атрибути української окремішності — мову, обряди, архітектуру, живопис, танці і т. д. Роль Ради для справ культури делегати визначили у координуванні різних культурно-мистецьких ініціатив, підтримці контактів з іншими центральними надбудовами, створенні видавничого центру при Раді, а для втілення цього створити одномільйонний фонд української культури [8, с. 226].

4. «Збереження української національної субстанції в діаспорі» (доповідач — Ізидор Глінка). У цій промові, як і попередньо виголошених, великою загрозою для асиміляції українців виокремлено змішані шлюби. Доповідач закликав українців щільно селитися, аби становити більшість, а також створити бюро для посередництва українських подружж [8, с. 234].

5. «Участь молодого покоління, зокрема професіоналів, в українському громадському житті» (доповідач — Ярослав Лозовчук, керівник семінару — Омелян Коваль). У промові констатовано, що українська молодь не так активно доєднується до громадського життя. Для вирішення цієї проблеми пропонували створити при наявних організаціях

молодіжні секції, що забезпечило б тяглість поколінь [7, арк. 118].

6. «Наша участь в політичному житті країн нашого поселення» (доповідач — Мирон Куропась, керівник семінару — Олександр Хам). Делегати постановили сприяти виборчим кампаніям українським або прихильним до української справи кандидатам [8, с. 258].

7. «Розбудова української і чужомовної інформації в країнах нашого поселення» (доповідач — Михайло Сосновський, керівник семінару — Роман Олійник). Голова Пресово-Інформаційної Комісії М. Сосновський прозвітував, що попередні шість років її діяльність була обмежена лише інформуванням про працю і плани Секретаріату СКВО. Він пропонував для цього започаткувати видання окремого бюлетня. Окрім того варто створити пресово-інформаційне агентство, яке отримуватиме інформацію із усіх місць проживання українців про різні аспекти їхнього життя та поширюватиме її [8, с. 251].

8. «Українська наука у вільному світі» (доповідач — Володимир Янів, керівник семінару — Василь Омельченко). У доповіді підкреслено роль інтелектуальної еліти у боротьбі за українську самобутність в УРСР та їх переслідування. Присутні делегати задекларували намір звернути до Комісії охорони прав людини при ООН з протестом проти цькування українських науковців. Паралельно діаспорні науковці зобов'язалися займатися українознавчими студіями та популяризувати їх [8, с. 260—261].

Як бачимо, на відміну від II-ї пленарної сесії, яка також мала студійно-семінарський характер, IV-ту присвятили актуальним проблемам української діаспори. На нашу думку, своєрідним лейтмотивом цих студій став пошук шляхів для збереження і розвитку української ідентичності, зокрема серед молоді. Можемо стверджувати про успіх цієї сесії, адже делегати визначили методи та засоби для цього.

Після виголошення доповідей голова Верифікаційної Комісії Ярослав Кальба представив звіт, згідно з яким на Конгресі зареєстрували 1012 учасників, з яких — 471 делегат, 10 представників преси, 42 представники студентства як гості та 489 інших гостей [7, арк. 116]. У свою чергу Статутова Комісія під головуванням Юліана Пелеха представила проект правильника та статуту, які делегати ухвалили. На нашу думку, ключові зауваги, озвучені напере-

додні відкриття Другого СКВУ, врахували та внесли відповідні правки у статут.

На Першому Конгресі завдання СКВУ окреслили таким чином: «давати всю можливу допомогу українському народові в його змаганнях до волі й державної незалежності та координувати діяльність своїх членів згідно з постановами та резолюціями Першого і чергових Конгресів» [3, с. 192]. У новому статуті їх конкретизували та розширили, додавши: «змагатися за здійснення прав українського народу згідно з Універсальною Деклярацією Прав Людини» і «зберігати українську національну ідентичність та плекати і передати з роду в рід українську мову, культуру і традиції» [8, с. 349]. Організаціям учасникам Першого СКВУ надали статус засновників, а прийняття нових членів або припинення членства в СКВУ делегували пленуму Секретаріату. Керівні органи не змінилися (Конгрес, Секретаріт, Контрольна Комісія), але внесли зміни до їхнього функціонування.

Згідно з новими положеннями Конгрес зберіг статус найвищого законодавчого органу, скликався кожних п'ять років (попередньо що шість років) та приймав постанови згідно з правильником. Список членів Секретаріату для обрання на Конгресі представляла Номінаційна Комісія, склад якої розширився з 9 до 12 членів (додали по представнику від СФУЖО (Світова Федерація українських жіночих організацій), СКВОР (Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада), ЦЕСУС (Центральний Союз Українського Студентства). Також збільшили і кількість поданих на обрання кандидатів — від чотирьох до п'яти від Канади, США та Європи, від одного до двох від Австралії, Аргентини та Бразилії, від трьох до п'яти представників від Українських Церков, додали по одному від СФУЖО, СКВОР, ЦЕСУС [8, с. 352]. Відповідно зріс кількісний склад Пленуму та Президії Секретаріату. Пленум мав скликатися щорічно (в минулому статуті що два роки), надзвичайні пленарні наради могли скликатися на письмову вимогу Президенту від одинадцяти членів Секретаріату СКВУ (перед тим на вимогу чотирьох). Ротаційність осередку цих органів скасували. Склад Контрольної Комісії також збільшили із п'яти до семи членів та зобов'язали їх проводити щорічну ревізію перед пленарними нарадами Секретаріату [8, с. 353].

V-та пленарна сесія розпочалася того ж дня поплудні і була доволі продуктивною. На ній заслухали звіти керівників семінарів та ухвалили проєкт правильника. Згодом Резолюційна Комісія представила тексти резолюцій. У них дійшли висновку, що ідея створення та функціонування СКВУ пройшла випробування часом. СКВУ консолідував український народ задля збереження української ідентичності в діаспорі та боротьби задля визволення України від більшовицького гніту [7, арк. 138—139]. Для виконання цих завдань Другий СКВУ доручив новообраному Секретаріату та Президії створити бюро Оборони людських прав при ООН в Нью-Йорку та фундацію медіаресурсу для інформування про українські справи. Окрім того Президії СКВУ делегували вжити заходи, аби припинити антиукраїнську політику у Польській Народній Республіці [7, арк. 137].

Фінансова комісія представила проєкт бюджету СКВУ у розмірі 100000 доларів на рік. Ці кошти планували отримати шляхом загального оподаткування зарубіжних українців, 44% припадало на США, 33% — на Канаду, 10% — країни Європи, 7% — Нова Зеландія, 3% — Аргентина, 2% — Бразилія, 1% — Венесуела. Збір грошей доручили центральним організаціям країн розселення українців. Зібрані фінанси пропонували розподілити таким чином: 30% — робота Президії, 25% — бюро при ООН, 35% — Комісії і Ради, 10% — річна пленарна Сесія Секретаріату. Звіт ухвалили одногосно [7, арк. 118]. Вже на самому Конгресі лунали зауваги про те, що запропонованого бюджету буде недостатньо для втілення усіх завдань СКВУ та функціонування усіх структурних одиниць. Одразу по завершенні Другого СКВУ постановили шукати додаткові прибутки [7, арк. 132].

Вранці четвертого листопада розпочала роботу VI-та пленарна сесія, на якій голова Номінаційної Комісії І. Білинський представив склад керівних органів СКВУ. Однак цей список кандидатів не ухвалили делегати. Зокрема у КУК не зуміли погодити представництво своїх членів у Президії та Секретаріаті і запропонували перенести керівні органи СКВУ на найближчу каденцію до США. Таке рішення не підтримали учасники Конгресу і, з огляду на початок Конгресової Маніфестації, сесію закрили [7, арк. 120]. Після Маніфестації відкрили

VII-му пленарну сесію та продовжили дискусію над попереднім нерозв'язаним питанням.

Кризу розв'язала пропозиція митрополитів Максима Германюка та Мстислава Скрипника, котрі запропонували Президію у складі президента о. В. Кушніра, його заступників М. Плав'юка, С. Савчук, Василя Кирилюка, генерального секретаря Юрія Шимка, скарбника Франка Мартинюка, члена Президії Юрія Даревича. Делегати підтримали ці кандидатури, опісля новообраний президент взяв слово та запевнив і надалі віддано працювати на благо української громади [7, арк. 120]. Після чого виконання гімну «Ще не вмерла Україна» о 22:00 Другий СКВУ закрили.

Проведення Другого СКВУ викликало неабияке стурбування в СРСР. Напередодні його скликання радянська преса, зокрема газети «Вісті з України» та «Літературна Україна», рясніли публікаціями про майбутню подію. Мета цієї пропагандистської кампанії — дискредитація СКВУ та його членів [14]. Така реакція радянської сторони, на нашу думку, цілком закономірна, адже діяльність СКВУ спрямовувалася на викриття злочинів комуністичного режиму в Україні, а на самому Конгресі окрему пленарну сесію присвятили ситуації в УРСР. Василь Верига дуже точно підмітив: «З цього зовсім ясний висновок, що СКВУ є сіллю в оці Москви і вона намагається його позбутися. Для нас з цього наука, що СКВУ у процесі боротьби українського народу за свої права є важливим звеном, і як такий заслуговує на нашу всесторонню піддержку» [6, с. 155].

Висновки. Отже, проведення Другого СКВУ підтвердило доцільність ідеї про необхідність скликання конгресів та функціонування ієрархічної надбудови в середовищі української діаспори. На нашу думку, Другий СКВУ можна назвати «справжнім святом українства», який об'єднав наших співвітчизників з усіх куточків світу задля створення спільної візії розвитку української справи. Тематику сесій Другого СКВУ умовно можна поділити на вирішення організаційних аспектів діяльності структурних одиниць СКВУ, проблеми збереження ідентичності в українській діаспорі, ситуація в УРСР. Важливим здобутком цього Конгресу, вважаємо, внесення коректив до статуту для підвищення ефективності роботи керівних органів СКВУ, висловлених напере-

додні активними учасниками суспільно-політичного життя. Окрім того, члени Підготовчого Комітету зуміли заручитися підтримкою чільних політиків США та Канади, що підвищувало міжнародний авторитет СКВУ як представницького органу українського народу та привертало більшу увагу світової спільноти до українського питання. Учасники Конгресу напрацювали спільну стратегію збереження уособлення української нації за межами Батьківщини, запропонували ряд практичних кроків для цього, в основному націлених на молодь. Окрема сесія висвітлила становище українців в СРСР, привернула увагу громадськості до злочинів комуністичного режиму, частково розвінчуючи радянські міфи. Значимість скликання Другого СКВУ підтверджує і реакція з боку радянської влади, адже об'єднаний український народ по той бік залізної зависи спростовував національний характер радянської влади на українських землях.

1. Яців А. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: на шляху до консолідації світового суспільства. *Народознавчі зошити*. 2019. № 2 (146). С. 387—402. Doi: 10.15407/nz2019.02.387.
2. *Самостійна Україна*. 1973. Ч. 1—2.
3. *Перший Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали*. Головний редактор І. Сирник. Вінніпег; Нью-Йорк; Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1969. 479 с.
4. *Свобода*. 17 квітня 1973. № 71.
5. *Свобода*. 18 квітня 1973. № 72.
6. Верига В. Другий Світовий Конгрес Українців. *Василь Верига. Слово і чин. Вибрані статті, доповіді, розвідки, життєписи. 1946—1988*. Упорядник і автор передмови М. Литвин. Львів: Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, 2001. С. 155—158.
7. *Центральний державний архів зарубіжної української (далі — ЦДАЗУ)*. Ф. 36. Оп. 1. Спр. 4: Документи (протокол наради підготовчого комітету, програма, списки організацій, делегатів, представників ЗМІ, правильники нарад, статут, протокол, фінансові звіти, резолюції, списки членів Секретаріату, комюніке, газ. статті про перебіг конгресу, проект збірника матеріалів та ін.) Другого СКВУ. 14 квітня 1973—30 вересня 1985. 198 арк.
8. *Другий Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали*. Головний редактор В. Дідюк. Торонто; Нью-Йорк; Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1986. 470 с.
9. *Свобода*. 11 липня 1973. № 128.
10. *Свобода*. 7 вересня 1973. № 165.

11. *Свобода*. 4 жовтня 1973. № 184.
12. *Свобода*. 1 листопада 1973. № 202
13. *Свобода*. 8 листопада 1973. № 204.
14. *Свобода*. 30 жовтня 1973. № 200.

REFERENCES

- Yatsiv, A. (2019). First World Congress of Free Ukrainians: towards consolidation of world society. *The Ethnology notebooks*, 2 146, 387—402. Doi: 10.15407/nz2019.02.387 [in Ukrainian].
- (1973). *Independent Ukraine* (Part 1—2, pp. 253—254) [in Ukrainian].
- Syrnyk, I. (Ed.). (1969). *First World Congress of Free Ukrainians: proceedings*. Winnipeg; New York; London: The Secretariat of the World Congress of Free Ukrainians [in Ukrainian].
- (1973, april 17). *Freedom* [in Ukrainian].
- (1973, april 18). *Freedom* [in Ukrainian].
- Veryga, V., & Lytvyn, M. (Ed.). (2001). The Second World Congress of Ukrainians. In *Vasyl Veryga. Word and deed. Selected articles, reports, intelligence, biographies. 1946—1988* (Pp. 155—158). Lviv: Ivan Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Central State Archives of Foreign Archival Ucrainica (TsDA-ZU)*. Fund 36. Description 1. Case 4: Documents (protocol of the meeting of the preparatory committee, program, lists of organizations, delegates, media representatives, meeting rules, regulations, financial statements, resolutions, lists of members of the Secretariat, communique, newspaper's articles about the congress, draft collection of materials ets). *April 14, 1973—September 30, 1985* [in Ukrainian].
- Didiuk, V. (Ed.). (1986). *Second World Congress of Free Ukrainians: proceedings*. Toronto; New York; London: The Secretariat of the World Congress of Free Ukrainians. [in Ukrainian].
- (1973, july 11). *Freedom* [in Ukrainian].
- (1973, september 7). *Freedom* [in Ukrainian].
- (1973, october 4). *Freedom* [in Ukrainian].
- (1973, november 1). *Freedom* [in Ukrainian].
- (1973, november 8). *Freedom* [in Ukrainian].
- (1973, october 30). *Freedom* [in Ukrainian].